אדריכלות במִקוָה ישראל

אבני מורשת

תחקיר וכתיבה
ד"ר דוד הלפרין

הבניינים הראשונים במקוה ישראל הוקמו בסוף המאה ה-19 על ידי האדריכל הצרפתי **אלכסנדר ברגמן**.

הם נשענים על סגנון אירופי קלאסי – קווים נקיים, סימטריה, גגות רעפים, אך מותאמים לאקלים בארץ ישראל, קירות עבים לשמירה על קרירות וחלונות גבוהים לאוורור.

האדריכלות מתאפיינת בסגנון היסטורי-אקלקטי, המשלב בנייה אירופאית קלאסית עם חומרים מקומיים, בעיקר אבן כורכר, שהובאו על ידי בנאים מצרפת בסוף המאה ה-19.

המבנים המרכזיים כוללים את בית הכנסת (1896) עם השפעות יווניות ומזרחיות, בית קרל נֶטֶר (1871) המוארך, והיקב (1883) בעל מרתפים חצובים, המשתלבים בנוף חקלאי וגן בוטני.

יש שימוש נרחב בלבני כורכר מקומיות, ללא בטון במבנים המוקדמים, עם גגות רעפי מרסיי, שהובאו מצרפת.

מקווה ישראל, צילום אווירי נוצר על ידי מעלה היצירה

// בית הכנסת //

בית הכנסת נבנה בשנת 1896, וזה היה המבנה המפואר במקווה ישראל שאליו הוליכה שדרת עצי דקלים משער ירושלים.

הבניין בנוי מלבני כורכר (ללא שימוש בבטון). נטר עיצב את חיצוניות בית הכנסת בהשראת חווה חקלאית בצרפת, ואת הפנים בסגנון אקלקטי –

רצפת שיש, תקרת עץ, עמודים בהשראת עמודי בית המקדש, קשת אבן בהשראה יוונית, חלון עגול המשמש כ"מזגן" טבעי, וסמלים בהשראת תרבות המזרח.

חזית בית הכנסת בתמונה מוקדמת

מקור: ארכיון כל ישראל חברים

לבית הכנסת שתי קומות, בשהראשונה שימשה מקום תפילה וספרייה ובקומה השנייה היו חדרי לימוד. הכניסה לבית הכנסת היא מכיוון צפון, אל הקומה השנייה עולים מהחזית הדרומית בשני גרמי מדרגות סימטריים.

בקדמת המבנה – בחזית הצפונית – רחבת דשא המוקפת עצים ומזרקה.

גמלון בית הכנסת
מקור: קריאטיב קומונז

החזית הדרומית של בית הכנסת – מרכז להבה נתיבות
צילום: מאלבום משפחת רוטשטיים, כפר מימון

ארון הקודש
מקור: קריאטיב קומונז

דלת הכניסה הראשית ממוקמת בחזית הצפונית, חלקה המרכזי צבוע כחול ובמרכזה מגן דוד שבתוכו האותיות מ"י (מקוה ישראל), וסמל אליאנס מובלט על הדלת.

החזית הצפונית של בית הכנסת אליו מוליכה שדרת דקלים

צילום: ד"ר אבישי טייכר, מאתר פיקיוויקי

תקרת קומת הקרקע (שהיא גם רצפת הקומה הראשונה) הייתה עשויה מעץ, והגג חופה ברעפים. בראש המבנה היה תלוי הפעמון שצלצל עם תחילת כל פעילות בבית הספר.

// שער ירושלים ושדרת הדקלים //

השער המכונה לעיתים "שער הכניסה", ממוקם על תוואי הדרך ההיסטורית יפו-ירושלים, (סמוך לצומת חולון כיום), הוא מסמן את הכניסה הרשמית למקוה ישראל, כאשר השדרה מובילה ממנו אל חזית בית הכנסת. השער עשוי ברזל עם שני עמודי כורכר בצידו, בקרבתו עומד מבנה מלבני צר ששימש בעבר כעמדת הגנה, שרידים מבאר אנטילה ובריכת אגירה.

שער ירושלים של מקוה ישראל
צילום: משה מילנר

שדרת הדקלים
צילום: עמית מנדלסון,
2021

המפגש המפורסם בין **הרצל** לקיסר הגרמני **וילהלם השני,** בשנת 1898. במקום זה התקיים בשנת 2012 נחנך במקום פסל של **מוטי מזרחי,** המציין את האירוע.

מהשער מובילה דרך רחבה אל בית הכנסת, שבצדדיה עצי דקל מסוג וושינגטוניה, משני סוגים. העצים ניטעו בשנת 1921, כך שגיל העצים בשנת 2026 הוא 105 שנים.

פסל פגישת הרצל והקיסר הגרמני ליד שער יפו
צילום: עמית מנדלסון, 2021

// בית קרל נטר //

הוא דוגמה נדירה למבנה חינוכי-חקלאי מראשית ההתיישבות היהודית בארץ ישראל. הוא נבנה בשנים 1871-1872 ושימש כמרכז הפעילות של המוסד. הבית תוכנן לשמש למגוון צרכים: מנהלה מרכזית, מקום מגורים ועבודה לצוות המייסד, מוקד לפעילות חינוכית-חקלאית, חדר אוכל, בתי מלאכה, דיר, חדר תפילה ודירת המנהל.

המבנה מוארך, בעל ארגון פנימי רציונלי, המאפשר הפרדה בין אזורי לינה, אחסון ותפילה.

היה בו מסדרון מרכזי, שממנו נפתחים חדרים פונקציונליים שונים.

אזורי הלינה וחיי היום-יום היו קרובים ללב המבנה, ואזורי העבודה והחקלאות היו בקצוות או באגפים נפרדים.

חדר התפילה ודירת המנהל במיקום מובלט, בקומה נפרדת או בקצה הייצוגי של הבניין.

בית קרל נטר
צילום: זאב שטיין,
מאתר פיקיוויקי

קירות עבים מאבן כורכר מקומית תורמים ליציבות ולבידוד תרמי, תקרות וגג על קורות עץ הנושא רעפים, דבר שמאפשר ניקוז מי גשמים המגן על קירות האבן ומעניק למבנה צללית אירופית-כפרית. הטיח היה מינרלי פשוט ויוצר חזית קרירה, בעוד נגרות העץ לחלונות ולדלתות מותאמת לסגנון האירופי של התקופה.

החלונות היו גבוהים ומאורכים, הפתחים הגדולים משרתים אוורור טבעי וגם הכנסת אור.

זהו סגנון של אדריכלות מוסדית פרגמטית של סוף המאה ה-19 עם השפעות טמפלריות-גרמניות.

בית קרל נטר
צילום: דוקטור אבישי טייבר, מאתר פיקיוויקי

// היקב //

היקב במקווה ישראל נבנה בשנת 1883, נחנך בשנת 1893, ונחשב לראשון היקבים המודרניים בארץ ישראל.

היקב הוא מבנה תעשייתי מרשים המשלב מרתפי אחסון חצובים בעומק סלע הכורכר עם קומת ייצור בעלת קמרונות אבן, והוא המבנה הגדול ביותר במקווה ישראל. הוא פעל עד 1974 ועוד קודם שימש גם את ארגון ה"הגנה" כסליק נשק.

פנים היקב

צילום: מיכל גבעון, מאתר פיקיוויקי

האדריכלות של היקב הושפעה מיקבים אירופאים וכוללת שימוש בלבני כורכר מקומיות, האבנים שנחצבו בעת בנייתו שימשו לבניית מבני המקום.

היקב נבנה על ידי חוצבים מומחים מאיטליה, וכולל אולמות עם גגות רעפים שהובאו ממרסיי, צרפת, וממרתפים תת-קרקעיים חצובים בכורכר.

מסדרון ביקב
נוצר ע"י מעלה היצירה

מקורות:

- גיא נרדי, **פשטות שאינה מתייפיפת: גישה מרעננת לשימור במקוה ישראל**, אתר Xnet 24/2/2017
- אריאלה אפללו, **תפילת הדרך: בתי הכנסת הכי מיוחדים בארץ**, אתר וואלה, 2/10/2014
- שמר- הבית לשימור מבנים היסטוריים בישראל
- ישראל גלון, **שדרת הדקלים של מקווה ישראל,** אתר מורשת רעננה
- המועצה לשימור אתרי מורשת בישראל.

אנו מכבדים את זכויותיהם של בעלי זכויות יוצרים ומשקיעים מאמצים באיתור בעלי זכויות יוצרים לצורך שימוש בחומרים המופיעים באתר. השימוש נעשה על פי סעיף 27א לחוק זכויות יוצרים תשס"ח-2007, ואם לדעתכם נפגעה זכותכם כבעלים של זכויות יוצרים בחומר המופיע באתר זה, הנכם רשאים לפנות באמצעות דואר אלקטרוני לכתובת: info@hamoreshet.org.il בבקשה לחדול מעשיית השימוש ביצירה, וציינו שם מלא ומספר טלפון, וצרפו צילום מסך וקישור לדף הרלוונטי באתר.

הפקה: מתנדבי קבוצת אבני מורשת – תקשורת לנכסי מורשת מוחשית [02/2026]

תחקיר וכתיבה: ד"ר דוד הלפרין

עיצוב: זאב הררי

אבני מורשת